

VERVANGINGSWAARDE, VERVANGINGSPRIJS EN DEKKINGSINKOOPFINANCIERING

door Prof. Dr A. Mey

Inleiding.

De rector van de Rotterdamse Hogeschool, Prof. Dr B. Pruijt heeft in de jongste rectorale rede de aandacht gevestigd op allerlei subjectieve schattingen en beleidselementen bij winstbepaling en winstbestemming. Hij heeft daarbij onder meer een vergelijking gemaakt tussen het z.g. *dekkingsinkoopstelsel* in het afzonderen van schijnwinst en de *vervangingswaarde* in haar *betekenis voor datzelfde doel*. De rector hanteert deze laatste op de wijze, zoals die door de Groninger hoogleraar, J. L. Mey Jr. wordt geleerd. Dat is het goede recht van Prof. Pruijt. Waar die opvatting der vervangingswaardetheorie naar mijn mening ter zake van het probleem in kwestie *afwijkt* van datgene wat n.m.m. als de leer van Limperg moet worden beschouwd, is het niet ongewenst om te zien hoe deze vergelijking uitvalt, wanneer men het Rotterdams-rectorale betoog stelt tegenover een andere opbouw van deze leer. Die beschouwing stelt mij tevens in staat uitvoering te geven aan een voornemen, dat tot dusverre door ander werk moest worden uitgesteld; n.l. een wederwoord te geven op het betoog van mijn Groninger collega in het Novembernummer van het MAB. Daarmede geef ik dan eveneens blijk van waardering voor het werk van deze auteur, hetgeen niet achterwege mocht blijven, omdat het stuk in kwestie — hoewel niet nadrukkelijk uitgesproken — kennelijk gericht is tegen de door mij in 1939 en 1951 voorgestane en door collega van der Schroeff in zijn Accountantsdagrede verdedigde stelsel van toepassing der Limpergiaanse waardeleer. Bovendien, al zou het geen toenadering in de opvatting brengen, de verheldering van de wederzijdse begrippen kan reeds nuttig zijn. De bedoelde behandeling geeft mij tevens aanleiding om in kort bestek, in navolging van collega Pruijt, een beschouwing van wijlen Prof. Nico Polak hernieuwd onder de aandacht te brengen.

Het economisch zelfstandig karakter der bedrijfshuishouding en de betekenis der vervangingswaarde.

De grondslag van Limperg's waardeleer ligt in zijn beschouwingen (uit de dagen tijdens en kort na wereldoorlog I) omtrent de noodzaak om in de bedrijfscalculaties de „waarde van de dag” in de plaats te stellen van het *traditioneel* gebruik der *aanschaffingsprijs*, in de kostprijsberekening en in de resultatenbepaling. Die waarde van de dag is voor de producent het gegeven, dat de grondslag vormt van zijn beleidsbeslissingen. Die waarde ontstaat niet door zijn oordeel. Zij dient zijn beleidsvorming. Dat soms schattingen nodig zijn om het waardegegeven toe te passen, verandert in principe die grondslag niet.

Die waardeleer neemt stelling tegenover de methoden der traditie. Deze stelt de keuze tussen twee gegevens, de aanschaffingsprijs en een eventueel lagere marktprijs met het doel om in de onderneming het resultaat te bepalen. De laagste dient de onderneming bij winstbepaling als calculatie-grondslag. Het organisch verband der onderneming met de maatschappij speelt vrijwel daarin geen rol. De traditie spreekt in dit leerstuk over *waardebepaling* voor de *balans*. Zij hanteert daarin echter

gegevens uit het verleden of wel benadert een vermoedelijke opbrengst. Bij duurzame productiemiddelen komen er dan nog bepaalde schattingen bij te pas. In het *minimumwaarde*-systeem is niet duidelijk wat men bedoelt. Die „marktprijs” kan zijn een vermoedelijk lagere opbrengst ter verkoopmarkt of wel een huidige lagere inkoopmarktprijs. In het eerste geval gaat het *ex ante* om de schatting van een gegeven, dat straks — *ex post* — blijken zal.

Limperg's uitwerking in de bedrijfseconomische theorie der twintiger jaren, gaat uit van de functie van de bedrijfshuishouding in de maatschappelijke voortbrenging, welke eensdeels haar zelfstandig bestaan als orgaan der voortbrenging impliceert, anderdeels haar gebondenheid als orgaan in het organisme der voortbrenging en in het maatschappelijk verkeer insluit. De intreedende van 1922 spreekt dit uit met de woorden:

„De bedrijfshuishouding, hoewel geworden tot een economische eenheid in de maatschappij — tot een zelfstandig subject met eigen gedragingen — blijft niettemin een deel van die maatschappij; zij neemt deel aan het maatschappelijk verkeer en is dus zowel als complex als voor haar samenstellende delen onderworpen aan de economische wetten dier maatschappij”.

De bewindvoerder laat zich in dat zelfstandig gedragen leiden „door zijn vertrouwen op toekomstige winsten, dat alleen de huidige offers doet wettigen”¹⁾. „De subjectieve overtuiging (Bedr. Econ. Stud. pag. 181 e.v.) van de bedrijfsleider speelt bij de bepaling van de betrekkelijke verwachting een „grote rol”.

Onder de onderworpenheid aan de economische wetten valt ook, dat de bedrijfsleider de betekenis der in zijn bewind aan te wenden goederen moet calculeren naar de waarde, welke die goederen op het moment der beleidsbeslissing in het maatschappelijk verkeer hebben. De subjectieve overtuiging slaat i.c. op het mogelijk resultaat van een voorgenomen handeling. Zij kan echter ook in verband gebracht worden met het zo objectief mogelijk benaderen door schatting van waarschijnlijke toekomstige waarden in bepaalde gevallen. In latere beschouwing komt naar voren, dat Limperg als *bedrijfshuishouding* niet alleen die aanmerkt, waarin het „*streven naar inkomen*” doel is ener voortbrenging en welke slechts *indirect* bedoelt de behoeften der samenleving te bevredigen, doch ook onder het begrip stelt die huishoudingen, welke — als gemeenschapsorganen — *direct op die bevrediging gericht* zijn. Dat in het laatste geval (hoewel niet als doel gesteld) toch een overschot van baten boven lasten als verschijnsel kan optreden, is secundair. Bekend is, dat Limperg ook die *overheidsorganen* onder de term bedrijfshuishouding vat, welke geen „marktbestemde” goederen of diensten voortbrengen, maar die de *beschikbaarheidsnuttigheden* produceren. De omschrijving van de be-

¹⁾ Het bevreemdt mij zeer, dat uit het door mij gestelde, dat de vervangingswaarde een „gegeven” is, waarnaar de bewindvoering zich te richten heeft, door J. L. Mey Jr. wordt afgeleid, dat de bedrijfshuishouding volgens mij niet gezien wordt als een economisch subject, dat een eigen leven heeft. Het is waar, dat „economische krachten” dit leven beheersen. Het is echter evenzeer waar, dat die „krachten” door mij niet als „*deus ex machina*” worden gezien. Nadrukkelijk stel ik steeds weer, dat de bewindvoering in het spel dier krachten een eigen verantwoordelijkheid heeft en in beleidsanticipatie daarin ingrijpt. Het was één der grondgedachten in mijn proefschrift (1940). Verantwoordelijkheid zonder „eigen leven” bestaat echter niet. Mijn collega heeft — om tot het in het oog laten springen van zijn critiek te komen — wel een wezensvreemde uitleg aan mijn betoog gegeven.

drijfshuishouding als economisch subject, zelfstandig en met eigen gedragingen en toch verbonden in het complex der maatschappelijke voortbrenging, geldt evenzeer voor de organen, waarin de gemeenschap direct voor de gemeenschap produceert als voor de ondernemingen.

Het is niet juist te beweren, zoals mijn Groninger collega doet, dat de „aanhangers der vervangingswaarde *nooit* expliciet gewezen hebben” op het *doel*, waarmede de bedrijfshuishouding in het leven geroepen en gehandhaafd wordt. Zij hebben zelfs dat doel breder gezien dan — naar mijn indruk — J. L. Mey wil doen. Deze toch ziet als zodanig doel slechts de „*inkomensvorming*”. Het zich handhaven van de bedrijfshuishouding in de economische kringloop betekent niet, dat steeds hetzelfde proces in dezelfde omvang wordt uitgeoefend — aldus deze auteur —. Het betekent, dat zij de door haar opgewekte inkomensstroom handhaaft. Immers die inkomensvorming, naar collega’s oordeel, is het doel, waartoe de bedrijfshuishouding in het leven geroepen werd en gehandhaafd wordt en met het oog op die inkomensvorming worden de productieprocessen gehandhaafd. Verder zegt collega nog, dat de *doelstelling* van dit subject is, de *vorming van een inkomen* ²⁾ door ruil harer producten. Met betrekking tot de onderneming stem ik met dit laatste in. De conclusie ligt voor de hand, dat collega het begrip bedrijfshuishouding beperkt tot de indirecte productie; dus tot die, welke bedoelt een *inkomen* te verwerven ³⁾.

Het is — in de opvatting J. L. Mey — de betekenis van het goed, dat men bezit voor de instandhouding van het inkomen, welke de grondslag is van de waardeleer. Collega zegt o.m. in het opstel van November j.l., dat het „*waarde-oordeel*” wordt gevormd „op basis van het van *die goederen afhankelijk inkomen*”.

De waarde van een *vervangbaar* goed kan echter niet uit de opbrengst (het bruto-inkomen) worden afgeleid. Bruto- en netto-inkomen blijven intact indien de bewindvoering voor tijdige vervanging zorg draagt. De handhaving van welvaart is bij vervangbare goederen afhankelijk van de vervangingswaarde. Die vervangingswaarde kan dan echter niet anders zijn dan een *gegeven*. Zij ontstaat in en door het maatschappelijk verkeer uit de permanentie der behoeften. Bruto- en netto-inkomen handhaven voor de bedrijfshuishouding, is alleen bestaanbaar bij de continuïteit van een goederenstroom, waarin de goederen worden geruild tot een prijs, welke aan de noodzakelijke voortbrengingskosten minstens gelijk is.

Het calculeren naar vervangingswaarde is het middel om te voorkomen, dat door calculatie naar een verkeerd en verouderd *gegeven* (de uitgave der verwerving van het goed) het intact houden van de *inkomensbron* in gevaar komt. De vervangingswaarde kan voor de bewindvoerders niet anders zijn dan een *gegeven*, op grond waarvan de *bewindvoerder het oordeel* vormt, waaruit zijn beslissingen in velerlei zaken (o.a. t.a.v. verkoop, winstbepaling) voortvloeien. Dat *oordeel hanteert dus de waarde*, die zelf een *gegeven* is. Bij het inkopen oordeelt de bewindvoerder of tot de gegeven prijs aankoop wenselijk is. Dat oordeel bepaalt of bij die prijs nog een adequate opbrengst verwacht kan wor-

²⁾ Vgl. het artikel in MAB, November 1954, cursivering van mij.

³⁾ In bepaalde studies kan men ook, naar mijn mening, zich als bedrijfshuishoudkundige tot de onderneming beperken. Ik doe dat zelf ook. Het komt mij echter voor, dat de Groninger hoogleraar de begrippen bedrijfshuishouding en onderneming gelijkstelt.

den. Dit geval benadert het dichtst de woordkeuze van J. L. Mey, nochtans is ook daarin die vervangingswaarde een gegeven, op welks totstandkoming een bepaalde bedrijfsleider door zijn vraag slechts een geringe invloed heeft. Er is dus in de beleidsvorming een rekenschap, waarbij de waarde een der hoofdrollen speelt. Men kan die rekenschap echter niet het waarde-oordeel noemen.

De vervangingswaarde moet niet gesteld worden als middel tot dit doel. Ook al is het onmiskenbaar waar, dat het rekenen met een verouderde waardegrootheid tot consequentie heeft, dat de bewindvoerder van de onderneming zijn *plicht* tot *instandhouding* van de inkomensbron niet kan nakomen. Dat is echter het *gevolg* van het verouderde waardebegrip in tijd van waardeestijging. Het is niet het *doel*, waarmede die waarde wordt toegepast. De bewindvoerder in de directe productie heeft eveneens de plicht het instandhouden der bedrijfshuishouding. Teneinde de parallel uit te drukken spreek ik van de plicht tot instandhouding der vereiste kapitaalgoederen.

Een andere opvatting van J. L. Mey's bedoeling met het „opwekken van inkomen” is intussen mogelijk. Het woord „inkomensstroom” kan ook worden opgevat in de zin van maatschappelijk inkomen en daarin als de stroom van bruto-opbrengsten. Er is dan een nadering tot ons begrip goederenstroom of stroom van goederen en diensten. De inkomensstroom is dan het *rekenkundig product* van de *opbrengstwaarden* en de *hoeveelheden van verschillende goederen en diensten*. Het kan ook zijn, dat men in het begrip der inkomensstroom de these voegt, dat de waarde niet hoger kan zijn dan de technisch en economisch vereiste offers der voortbrenging. Dan heeft men de vervangingswaarde ingevoerd. Indien wij aldus lezen, valt ook de directe productie van de gemeenschap voor de gemeenschap onder hetgeen bedoeld en gehandhaafd moet worden. Ook de beschikbaarheidsnuttigheden zouden er dan onder vallen, omdat daarbij evenzeer een opbrengst als tegenwaarde ontvangen moet worden, wil men de productie intact houden. Het feit, dat bij deze nuttigheden de opbrengst de collectiviteit dier nuttigheden en niet de enkele diensten betreft, verandert hieraan niets. Immers zulks is verbonden met de aard van de nuttigheden in kwestie.

Bij deze lezing van J. L. Mey's these geldt echter hetzelfde bezwaar als bovengenoemd bij de andere opvatting. De begrippen *vervangingswaarde* en *opbrengstwaarde* als verschijnselen in het maatschappelijk verkeer worden als bekende gegevens ingevoegd. Zij vragen echter als zodanig verklaring en kunnen pas daarna als gegeven gehanteerd worden.

Indien men met een verouderde lagere waarde calculeert, kan men de inkomensbron niet intact houden, de capaciteit der duurzame productie-middelen noch de voorraden in overeenkomstige omvang vervangen, men snijdt zich dus als bewindvoerder af van de mogelijkheid om de bedrijfshuishouding haar plaats niet te doen verliezen. Aldus handelen is irrationeel. De bedrijfsleider is vrij om al dan niet rationeel te handelen. Ik vrees echter, dat Pruijt stellende, dat het van subjectieve doeleinden afhangt of de bedrijfsleider al dan niet aanvaardt, dat door de waardeestijging slechts een nominale — geen reële — vermogensaanwas verkregen is, het economisch karakter van deze waardeestijging miskent. Bij elke handeling heeft de mens de keus tussen het juiste en het onjuiste. Niettemin blijft het juiste normatief. De noodzaak, bij onjuist gedrag, tot het aantrekken van nieuw vermogen om waardeestijging van de vereiste

— kwantitatief onveranderde — kapitaalgoederen te financieren, manifesteert de onjuiste handelwijze, welke vermogensuitholling deed ontstaan.

De theorie der gecoördineerde waardebegrippen — vervangingswaarde en opbrengstwaarde — in kort bestek.

Limperc heeft deze theorie niet gesteld als een middel tot bereiking van een of ander doel; noch om een plaats in het ondernemingencomplex te handhaven noch om een collectiviteit van productiemiddelen in stand te houden of het daarmee te verwerven inkomen bij voortduur mogelijk te houden, noch om de maatschappelijke goederenstroom of de stroom van bruto-opbrengsten ener bedrijfshuishouding intact te houden. De functionele waardeleer is niet gesteld als het middel om in een dier gevallen een „continuïteit” te handhaven.

Het verschijnsel, dat in het — op productieverdeling berustende — maatschappelijk verkeer de betekenis van een goed voor de bezitter zijn uitdrukking *niet* vindt in de nuttigheid, welke het bezit sticht, maar in het offer, dat voor de vervanging vereist wordt, volgt uit de continuïteit van de stroom van goederen en diensten.

De eis van continuïteit volgt uit de permanentie der behoeften in de gemeenschap. De arbeidsverdeelde voortbrenging moet continueel in die behoeften voorzien; tevens impliceert arbeidsverdeling de overtuiging, dat permanent aan de verbijzonderde capaciteit behoefte bestaat. Niettemin wordt de continuïteit telkens verbroken — wat aard en omvang van de productie aangaat — door voortschrijding van techniek, veranderende gebruiksgewoonte en conjunctuur.

Deze continuïteit is dus een gans andere dan die, waarvan gesproken wordt, wanneer men als *plicht voor bewindvoering stelt om de continuïteit in de productie der bedrijfshuishouding te handhaven* ⁴⁾. Het woord „continuïteit” heeft in geen van beide uitdrukkingen *op zichzelf een definiërende betekenis*. Zijn bepaling ligt dus in het zinsverband. Mijns inziens heeft Limperc de sociale en functionele waardeleer ook *niet* gesteld als een *specifiek bedrijfseconomische theorie*, maar als een „algemeen economische”. Ik meen, dat ook van der Schroeff en Kleerekoper het aldus stellen. Ik heb het eens genoemd het laatste hoofdstuk van de algemeen-economische waardeleer; *synthese tussen de kostenwaardeleer en de grensnuttheorie en tevens verbetering van het kostenbegrip*.

In een huishouding van de enkeling wordt door hen de waarde bepaald door overwegingen, welke ten dele objectief, anderdeels subjectief zijn. Zodra de productie in maatschappelijk verband wordt gebracht, worden de beschikbare arbeidscapaciteiten door stamhoofd, patriarch of riddergoedbezitter zo doelmatig mogelijk verdeeld om de grootst mogelijke voorziening in de behoeften tot stand te brengen en te handhaven.

Uit de continuïteit in de goederenstroom, welke permanent van oerproducent tot finaalconsument stroomt — als gegeven — volgt nu, dat

⁴⁾ De continuïteit, welke geconstateerd wordt wanneer over het verschijnsel van de permanentie der behoeften in een mensengemeenschap — en over de voorziening daarin — gesproken wordt, is als zodanig een maatschappelijk verschijnsel.

Een continuïteit, welke in het inkomensstreven van de onderneming gewenst wordt, is slechts een individuele wenselijkheid en via die wenselijkheid en het algemeen nastreven ervan wordt het verschijnsel maatschappelijk.

Ziet men onze wetenschap als huishoudkunde van de onderneming, dan zal men uiteraard alleen de continuïteit in laatstgenoemde betekenis als economisch interessant verschijnsel willen zien.

nergens in het *maatschappelijk verkeer* een goed op zeker moment en bepaalde plaats, een andere waarde kan hebben dan de vervangingswaarde. Alleen bij verbroken continuïteit treedt de alternatieve opbrengstwaarde op. Daaruit volgt dus, dat men niet naar de waarde van een ander moment — in verleden of toekomst — de grootte van een offer in productie of verkoop kan calculeren doch slechts naar de waarde van dat moment, waarop men het offer brengt. Dat het hierin om een *critisch* moment gaat, spreekt vanzelf. Hier kan dat buiten beschouwing blijven, evenals het vraagstuk van voorraadbestemmingen, lopende bestellingen, afdekkingen, etc. Het gaat er hier alleen om te constateren, dat de vervangingswaarde als zodanig een *objectief gegeven* is en niet door een *subjectieve* bepaling ontstaat. De subjectiviteit van schattingen, welke optreden in bepaalde gevallen, verdient afzonderlijke bespreking.

Ware het nu zo, dat de productiemiddelen in het bijzonder voor elke bepaalde order werden verworven en wel zodanig, dat het „critisch moment van de ruil” (orderaanvaarding) samenviel met het moment der orderverwerving, dan zou de financiering der verwerving, wat tijd en plaats aangaat, met de productie te identificeren zijn. De middeleeuwse producent handelde aldus. De moderne producent — zelfs die persé op order moet werken — moet zich de voorraden werkeenheden van duurzame productiemiddelen voor jaren vooruit verwerven. Typebeperking, massa- en serieproductie, verkoop uit voorraad volgen — evenals de wisselingen in modellen en dessins — als noodzaak uit de moderne techniek. Vermijden omsteltijden, gelijke bezetting over volle dagen of weken der machines volgen uit de relatief hoge kosten der machine-omstelling. De permanente beschikbaarheid ener capaciteit met hoge kosten noopt tot verkoop uit voorraad; vaak ook tot voorraadproductie bij wisseling in consumptieseizoenen. De continuïteit in de bezetting, die gewenst wordt, noodzaakt tot voorraadhouden van grondstoffen.

De moderne techniek heeft dus de financiering der verwerving scherp gescheiden van de productie. De eerste verschaft voorraden voor maanden; bij de werkeenhedenvoorraad der duurzame productiemiddelen voor jaren. De tweede heeft het verbruik van de verschillende voorraden (ook der werkeenheden) te administreren en te calculeren. Vanzelfsprekend is, dat men niet met de verouderde gegevens der verwerving werkt. Evenmin kan men echter *in het heden* calculeren met de waarden, welke te verwerken goederen op een moment in nabije of verre toekomst zullen hebben. Om de administratie gemakkelijk te laten lopen, moeten de verschillende voorraden steeds voor hun respectieve waarden — en niet voor vroegere verwervingsoffers — te boek staan. Dat is wat van der Schroeff en ik op verschillende momenten genoemd hebben de eis van de *systematische administratie van de juiste waarde*.

De verkorte term „waarderegistratie” is niet exact. De leer der administratieve organisatie heeft sedert minstens dertig jaren, de combinatie van hoeveelheidsverantwoording en „waarde-administratie” aanbevolen. Het sub grootboek goederen is daarvan het bewijs; voor elk belangrijk artikel een overzicht van hoeveelheid en waarde met aansluitende hoeveelheidscontrôle. Dit geeft de mogelijkheid van bestudering en de exacte bepaling van de mogelijkheid van een bepaald winstpercentage te behalen, de contrôle achteraf over korte periode van de behaalde *winst* en de oorzaken waarom de werkelijkheid achterbleef bij de verwachting.

Wil men van die administratie vol profijt hebben, dan moet men de

waardecorrecties doorvoeren. Men verdeelt de perioden dan — behalve in korte kalendertermijnen — tevens in perioden met gelijkblijvende waarde per artikel en dus met gelijkblijvende marge tussen waarde en opbrengst. Tevens volgt men — als bedrijfsleider — de ontwikkeling van de winst op de voet en kan een correctief beleid voeren t.a.v. de verkoopprijs-politiek. Goede marktanalyse is hier inbegrepen. Dit onderzoek naar het verband van de afzetontwikkeling en de ontwikkeling in het maatschappelijk verkeer is dan afgestemd op de analyse van de verschillen tussen winstverwachting en werkelijkheid op korte termijn.

De betekenis van de vervangingswaarde in de bewindvoering.

J. L. Mey zegt in het November-artikel, de ondernemer behoeft de waarde alleen bij het stellen van de verkoopprijs en bij balansopmaking.

Het laatste argument slaat kennelijk op een *winstbepaling* eens per jaar. Daar ligt nu het verschil tussen mij en hem, dat bij mij reeds in mijn artikel van 1939, de winstbepaling een voortschrijdende is. Juist derhalve is het voorbeeld gekoppeld aan een magazijnverantwoording in hoeveelheden en waarden, welke in staat stelt tot maandelijksse resultatenberekening.

De resultatencalculatie op korte termijn vereist, dat men de voor het bedrijf belangrijke waardeveranderingen bij voorkomen in boeken en register corrigeert.

Wat het argument van J. L. Mey aangaat, dat de waarde vereist is bij het stellen van de verkoopprijs, herinner ik er aan, dat daarover het meningsverschil niet gaat. J. L. Mey is van mening, dat men het effect der waardeverandering pas *calculeert* op het kritisch moment van de verkoop. Ik stel, dat men op dat moment die waarde in de administratie ter beschikking moet hebben. Derhalve eis ik, dat bij massa-serieproductie de standaardcalculatiekaarten en de voorraadadministratie der ten verkoop bereide voorraad op elk moment in vervangingswaarde gesteld moeten zijn.

Bovendien, dat in alle gevallen de voorraden grondstoffen in vervangingswaarde geadmistreerd moeten zijn, zo ook de tarieven voor gebruik der duurzame productiemiddelen. De calculatie bij enkel-fabricage heeft dan de gegevens ter beschikking. Voor de problematiek van technische en economische voorraad verwijs ik naar mijn artikel van 1951. Een voorbeeld voor een vereenvoudigd geval werd in het opstel van 1939 gegeven. Men lette op punt 6 pag. 365.

De door mij gewenste methode verdeelt het werk in de tijd, registreert de verandering bij haar optreden. De methode van mijn opponent hoopt die op en legt de zwaarte ervan op het moment, dat men het gegeven behoeft. Die opeenhoping van werk (want het is me wat om al die hoeveelheden menselijke en machinale arbeid te gaan corrigeren) maakt, dat men er dan maar een slag naar slaat.

Indien men de beperking invoert t.a.v. de belangrijkheid, zal de door mij bepleite methode n.m.m. minder werk eisen dan de omrekening op de dag van verkoop. Immers, bijna op elk moment worden — in vele zaken — verkooptransacties gesloten. De mogelijkheid daartoe is voor 't minst elk moment aanwezig. Eveneens kan — op elk moment — de vraag opkomen of men niet, door waardeverandering van een of meer productiemiddelen gedreven, op andere kwantiteitenverhouding moet gaan wer-

ken⁵⁾). Waar afdekkingsmogelijkheden zich presenteren, moet men kwantiteiten en vervangingswaarden op elk moment kennen om bij waardevanandering het afdekkingsbeleid te bepalen. In de productie moet men per centrum van verantwoordelijkheid de verspilling kennen naar de hoeveelheid en waarde. Men moet naar vervangingswaarde — conform de boeken — kunnen verzekeren. Men zal de vervangingswaarde moeten kennen bij de projectie van inkoopbeleid, zo goed als bij verkoopbeleid. Er zijn motieven genoeg voor wie de boekhouding beschouwt als het apparaat — in tweeledig verband met de begroting — dat voor de projectie van het beleid en voor zijn modificaties voortdurend de gegevens moet verschaffen om de voortdurende registratie der juiste waarde als noodzakelijk te erkennen⁶⁾).

Mijn Groninger collega heeft aan deze punten — n.m.m. — geen voldoende aandacht geschonken. Hij heeft te veel het toevoegsel: „*op het critisch moment van de ruil*” als incidenteel verschijnsel gezien. Het kan dit in sommige gevallen zijn, b.v. bij aanneming van grote publieke werken. Ik heb dit niet uit het oog verloren. Ik zie echter de synchrone aanwezigheid van alle factoren van het beleid als verschijnsel meer geschikt voor de opbouw der bedrijfseconomische theorie. Bovendien acht ik dit meer in overeenstemming met wat de praktijk te zien geeft.

Zo ook zie ik de permanente en organische resultatencontrole daarin belangrijker dan de jaarrekening. In zekere zin is de balansopmaking ook een incidenteel moment.

Ook hierin volg ik de lijn door Limperg destijds uitgestippeld. De huidige Amerikaanse idee van „cost- and performance-budgetting” gaat in dezelfde richting. Het komt mij voor, dat ook de Rotterdamse rector de simultaneïteit van alle bedrijfshandelingen te weinig heeft gezien en te veel naar dat incidentele moment der jaarlijkse berekening van de gemaakte en uit te keren winst kijkt. Te veel let de rector op de verslaglegging door de bedrijfsleiding aan de ondernemende financierders, te weinig op de structuur van de apparatuur, welke de bewindvoering behoeft om de werking van haar intuïtie in de beleidsvorming de bestmogelijke grondslag te geven van cijfers, feiten en waarschijnlijkheden. Daarin speelt de besproken systematische registratie der waarden een grote rol. Dat de administratieve organisatie zo gemaakt moet worden, dat zij daarin de grootst mogelijke dienst presteert, is geen dogmatisch gedrijf. Een aanpassing aan de eisen van elk geval is nodig; die kan men echter in een uiteenzetting van normatieve beginselen niet geven.

Vervangingswaarde of vervangingsprijs?

De Rotterdamse rector wijst met alle nadruk op subjectiviteit in de bepaling van de vervangingswaarde, bij materialen en gereed fabrikaat en nog meer bij duurzame productiemiddelen. „Wil men het offer — (bij verkoop) — bepalen als de vervangingswaarde op het critisch moment van de ruil, dan wordt het moeilijker, omdat de *feitelijke vervanging* niet steeds op dat moment zal geschieden”. „De prijs kan derhalve niet anders dan subjectief geschat worden”. „De transactiewinst is niet langer

⁵⁾ Het overschakelen der productie op andere kwantiteitenverhouding in de productiemiddelen na veranderde vervangingswaarde van één daarvan, zie ik als een pogen om het effect van die waardeverandering t.a.v. het eindproduct te mitigeren. Kennen der vervangingswaarde is dus vereist voor het beleid, dat het effect harer verandering tracht te ontgaan.

⁶⁾ Overeenkomstig in mijn controverse Limperg/Schmidt 1931, 25 jaargangen MAB.

objectief gegeven, doch is in grootte enigermate gebonden aan het inzicht van de ondernemer". De rector ziet de prijs *straks* bekend, na de vervangingskoop. De juiste winstcalculatie kan dus achteraf plaats vinden. Hij meent voorts, dat het „*verschil* tussen de geschatte prijs op het moment van de ruil en de bekende prijs op het moment van werkelijke vervanging" door de voorstanders der vervangingswaardeleer als speculatie-winst of speculatie-verlies wordt beschouwd. Aldus is het door de voorstanders van de vervangingswaarde niet gesteld ⁷⁾. Het afzonderlijk houden van speculatiewinsten (winst op speculatief verworven voorraden) is gevolg van dit streven naar een *additioneel* inkomen. Derhalve valt speculatie-winst *niet* onder het begrip „*correctie*" in de waarde van de voor het bedrijf — naar omvang en aard — vereiste kapitaalgoederen. De daaronder vallende waardeverandering is *geen* winst; het winnen op speculatie in grondstoffen is dat wel.

Prof. Pruijt trekt dan de parallel tussen zijn opvatting van *winstcalculatie op basis van vervangingswaarde en het dekkingsinkoopstelsel*. In het laatste geval „biedt het offer geen schattings- of beleidsproblemen". Collega Pruijt ziet tussen beiden geen groot verschil. In de opvatting, welke hij als uitgangspunt neemt, zie ik dat ook niet, vooral niet, daar het speculatiebegrip niet op de juiste wijze door hem geïnterpreteerd wordt.

De vraag is echter, wat men onder vervangingswaarde verstaat. Prof. Pruijt stelt nadrukkelijk de termen vervangingskoop prijs en vervangingswaarde gelijk. Hij sluit hiermee aan bij de Groninger docent, welke o.m. uit het feit, dat de vervangingsprijs niet bekend kan zijn op het moment van de ruil, het onbepaalde van de kostprijs concludeert en derhalve ook de inkomensbepaling in hoge mate subjectief bepaald ziet. J. L. Mey zegt o.m. in November j.l. (MAB pag. 439), dat de bedrijfshuishouding bij verkoop slechts de *vervangingsprijs* ⁸⁾ der aangewende goederen behoeft op te offeren.

Beide collegae zijn in deze hunne beschouwingen naar mijn oordeel gebonden in de *gelijkstelling* van de waarde bij de *financiering* en van de waarde bij de *productie*; echter niet in de identificatie in het verleden, maar in de toekomst. De *vervangingsprijs* is de waarde op het moment van de actuele vervanging in de toekomst. Deze drukt echter de waarde in het *maatschappelijk verkeer* van het bij de ruil geofferde niet uit. Evenmin drukt het uit de waarde van het verbruik. *Waar deze opvatting gehuldigd wordt, staat men uiteraard verbaasd tegenover een eis om de vervangingswaarde in de boekhouding te verwerken*. Men ziet de *vervangingswaarde niet als datum in het maatschappelijk verkeer, maar als middel om vervangingen te financieren*. In die opvatting kan de *vervangingswaarde* (de vervangingsprijs) *enkel een incidenteel ingevoegde correctie zijn. Zij is een deel van een beleidsmethode. Zij is niet het gegeven om in projectie of controle van het te voeren beleid te hanteren*. Naar mijn oordeel is zij dit geheel. In de *ex ante* calculatie *schat* „de ondernemer" wat naar zijn oordeel die vervangingsprijs zal zijn, aldus de rector. Dat is dus wat J. L. Mey het *waarde-oordeel* noemt.

⁷⁾ Vgl. pag. 113 en 114 van Conjunctuurpolitiek en Budgettering Leiden 1942 en de controverse Limperg/Schmidt MAB 1931 (pag. 300 in 25 jaren MAB). Overigens is het een heel oude eis van de accountants om in de verslaglegging de resultaten van speculatie af te scheiden van de bedrijfsresultaten.

⁸⁾ Cursivering van mij.

Tussen die opvatting en de mijne is geen vergelijk mogelijk. Bij mij is de *vervangingswaarde* het *gegeven*, dat buiten de bedrijfshuishouding in het maatschappelijk verkeer ontstaat. Voor de collegae in kwestie wordt met *dit gegeven* niet gerekend, omdat daaruit *niet* op *automatische* wijze de herfinanciering ontstaat. Mijn betoog in de controverse Limperg/Schmidt van 1931 bracht reeds naar voren, dat Limperg's theorie een productietheorie is en die van Schmidt een financieringsleer. Dat onderscheid zie ik thans ook tussen enerzijds de mening van de Groninger en de Rotterdamse collegae en anderzijds mijn opvatting, welke op Limperg's analyses stoelt, welke met van der Schroeff's — in 1951 — opvatting gelijk loopt en die ook Kleerekoper deelt. De productietheorie is wat wij te dezer dage nodig hebben.

Laat mij echter erkennen, dat, verleid door de boekhouderse gewoonte om de aanschaffingsprijs als een waarde te benoemen, het door mij aangegeven verschil tussen „*vervangingswaarde*” (als het gegeven op bepaalde tijd en plaats in het verkeer) en „*vervangingsprijs*” (het offer bij de vervangende verwerving) niet steeds scherp gesteld is geweest. Vaak heeft men de laatste term gebruikt, wanneer de eerste bedoeld werd.

Naar mijn opvatting is de identificatie financieren/producereen onjuist. Men behoeft niet aan de herfinanciering die betekenis toe te kennen, die de Rotterdamse rector en de Groninger collega doen en ook door Schmidt en van Overeem gedaan wordt. In de theorie past het niet. De praktijk verlangt het niet. Bovendien ziet men dan het element van schatting in de *waardetoepassing* — voor zover dit vereist is — te subjectief.

Relatieve gelijktijdigheid van het brengen van offers in de productie, van offers in de afzet, van corresponderende geld-ontvangst en vervangende verwerving.

In de continuele gang van het lopend bedrijf worden bijkans op elk moment, dat gewerkt wordt, hoeveelheden van tijd, stof en kracht — serie voor serie — in de productie aangewend; op dezelfde momenten worden gereedgekomen series aan het fabricatenmagazijn afgegeven. Ook worden gereede producten verkocht en verkochte goederen afgeleverd. Gemakshalve laten we nu bestellingen en bestemmingen buiten beschouwing. Het zijn fasenverschuivingen, die in deze redenering gemakkelijk passen; steeds zijn er lopende bestellingen; steeds hebben, voor zover dit te pas komt, bepaalde hoeveelheden onbewerkte of bewerkte goederen een bestemming gekregen. De series onderhanden, betreffen op elk moment meestal een bepaalde soort van artikelen; de verkopen betreffen veelal alle goederen. Planning heeft het verschil in de stroomloop van productie en verkoop in elkander te passen. In de regelmatige stroom van productie en verkoop uit voorraad is bij gelijktijdige toestrooming en afvloeiing van hetzelfde artikel de vervangingswaarde van het product, dat heden uit de voorraad gaat, gelijk aan de waarde van het product, dat op hetzelfde moment in de voorraad komt. Op zo simpele wijze zullen de planning van productie en verkoop zelden bij elkaar aansluiten. Wel zal — bij calculatie naar vervangingswaarde — het huidig *verbruik* in de productie onder invloed staan van dezelfde bewegingen van het maatschappelijk verkeer, uitgaande van de waarden der productiemiddelen als die, welke beïnvloeden de waarde der in verkoop afgestoten goederen. Er is een *synchronisatie der waardeveranderingsinvloeden*, ook waar geen *simultaniteit* tussen *afstoten* en *vervangen* wordt waargenomen. Er

ontstaan geen moeilijkheden, wanneer men de standaardcalculatiekaarten, welke de waarde geven, welke als basis dient voor de prijsstelling, zowel als de factoren voor de boeking der normatieve kosten tegenover gebrachte offers, steeds op vervangingswaarde gecorrigeerd heeft. Wanneer men ook het grondstoffenverbruik dagelijks tegen vervangingswaarde per productiecentrum doorberekent en aldus de offers (in vervangingswaarde) bepaalt, verloopt ook de efficiëntie-contrôle zonder moeilijkheden.

Het registreren in de boeken van de *juiste waarde* (waarde als gegeven van en op elk moment) is dienstig om de aanpassing van alle bedrijfscalculatie in hun synchronisch verband te bewerken. Andere methoden (o.m. de bestendige voorraad) kunnen wel bij de balansopmaking incidenteel de organische winst benaderen of na verkoop uit incidenteel gecorrigeerde kostprijs tot bepaling ener organische transactiewinst leiden. Men kan echter daarmee nooit het synchronisch verband bewerken, dat ter informatie voor alle te nemen beleidsbeslissingen de data in principiële eenheid van conceptie stelt en in aanpassing daaraan de uitkomsten bepaalt.

De verkopen — uit voorraad — worden gecalculeerd tot de *huidige vervangingswaarde* van alle vereiste (onvermijdbare) kwantitatieve offers. Dat is niet een benaderde vervangingsprijs, maar het *gegeven* van het maatschappelijk verkeer. De corresponderende geldopbrengst komt pas binnen na de betaling door de leverancier. Het leverancierscrediet laat ik voor de kringloop-beschouwing buiten beschouwing. Dit betreft een specifiek financieringsprobleem. Aldus mag ik stellen, dat de verkoopopbrengst van heden financiert de vervangingen van de opgeofferde productiemiddelen, voor welke heden het vervangingsmoment aangebroken is. Er ligt hierin enige exaggeratie. Ik meen hiertoe gerechtigd te zijn, omdat in de vervangingsmomenten ook enige verschuivingsmogelijkheden liggen. In de verkoopopbrengst zijn alle in het product verwerkte eenheden van diverse productiefactoren tot de huidige vervangingswaarde gerekend. De heden geofferde productiefactoren — hoewel voor een belangrijk deel *niet* dezelfde als die, welke heden te vervangen zijn — worden dus berekend onder invloed van dezelfde waardeveranderingen als die, welke de werkelijk te vervangen goederen beheersen. *Aldus voorziet het calculeren naar vervangingswaarde (als huidige gegevens van het maatschappelijk verkeer), welke niet geschiedt om herfinanciering te bewerken, niettemin in sterke mate in de middelen ter financiering der vervanging van de productiemiddelen, welke naar het desbetreffende deel van het bestuursbeleid heden aan vervanging toe zijn.*

De juistheid van deze stelling moge blijken, wanneer men bedenkt, dat *atomistische financiering* een onpractisch en onjuist beleid zou zijn. Men spaart niet uit de in de verkoopopbrengst gecalculeerde opbrengst van elk individueel vlottend of duurzaam productiemiddel een „potje” om dat specifieke productiemiddel te vervangen. Niettemin is deze *incidentele beschouwingswijze* van alle productiemiddelen in een specifiek eigen kringloopje, welke tot het dekkingsinkoopstelsel aanleiding geeft. Evenzeer is het deze opvatting, die — doelbewust en niet uit foutief spraakgebruik — de *vervangingsprijs identificeert met vervangingswaarde* en derhalve zegt bij verkoop de kosten niet te kennen. De mogelijkheid van een kwantitatieve fout in voorcalculatie van bepaalde soorten orderwerk, acht ik uiteraard lang niet uitgesloten. Dit is echter een andere reden,

waarom de prijsfixatie-basis een dubium kan bevatten dan die, welke in 't probleem in kwestie ter sprake komt.

Wat ten einde het probleem scherp te stellen „in het heden” werd gesteld, geldt tot zekere hoogte ook voor de korte periode. In de voorraad-vervangingsplanning, de machine-vervangingsplanning worde een eventuele discontinuïteit a priori gecalculeerd. Daarbij worden — voor zoveel ze voorkomen — de risico's van de geconstateerde waarschijnlijke verschillen tussen berekende vervangingswaarde en waarschijnlijke vervangingsprijs gecalculeerd.

Die gecalculeerde risico's kunnen met behulp van de methoden der statistische waarschijnlijkheidsberekening tot „offers” worden omgerekend en als opslag voor dekking van financieringsrisico op de gegeven vervangingswaarde toegeslagen. Miscalculaties doen verliezen ontstaan, welke gedekt moeten zijn alvorens van inkomen sprake is.

Wijlen Nico Polak levert in 1940 op voor mij merkwaardige wijze het bewijs, dat men in een theoretisch betoog mag stellen — gezien de approximatieve gelijktijdigheid van alle bestuurshandelingen — dat calculeren naar vervangingswaarde meestal de vervangingsfinanciering mogelijk maakt. En dat zij dit doet zonder daarvan als doelstelling uit te gaan. Polak ⁹⁾ heeft n.l. uit mijn betoog voor de systematische verwerking der vervangingswaarde in het opstel van '39 (feestgave Limperg) ¹⁰⁾ geconcludeerd, dat de daar door mij beschreven „methode van het vervangingswaardestelsel” vanzelf groeit naar een vervangingskoopstelsel. Ik kan dit begrijpen van uit de geschetste onderscheiding van productie en financiering. Het praktische effect kan inderdaad zó zijn. Als theoretische stelling is het echter n.m.m. niet juist, omdat het de voorwaarden niet geeft onder welke de gelijkheid optreedt. Polak's visionnaire geest zag stellig meer, dan hij in woorden weergaf. Uiteraard heb ik in 1940 daarop nooit gepolemiseerd.

Het beleid moet steeds trachten om discontinuïteit tussen beschikbaar komende middelen en benodigde middelen op te heffen. Dit is een specifiek *financieringsvraagstuk*, dat men niet moet en mag vermengen met het vraagstuk van de productiekosten. Slechts voor zover de *financieringsplanning* aantoont, dat voorziening hierbij nodig is, zal men een benaderende toeslag op de vervangingswaarde kunnen leggen.

Hierin mogen enige subjectieve elementen liggen; de subjectiviteit is minder groot dan in de gedachtengang van de subjectieve schatting der toekomstige vervangingsprijs. Bovendien is de gestelde bewerking gepast in het kader van *normatieve methoden*. Zij is dus voor een externdeskundige beoordeelbaar en niet bepaald door individuele willekeur van een „ondernemer”. Dat er een probleem kan liggen in het *schoksgewijze* verwerven en vervangend financieren tegenover het binnendroppelen der ontvangsten, heb ik in de meergenoemde controverse Limperg/Schmidt in 1931 ook gesteld ¹¹⁾. Ook toen heb ik er op gewezen, dat men in de beleidsanalyse niet, als Schmidt doet, het financieringsvraagstuk met het waarderings- en calculatievraagstuk moet vermengen. Ook de diversiteitsfactor werd daar aangevoerd. Dat de term vervangingswaarde in zichzelf een neiging tot de bestreden opvatting heeft, is jammer genoeg. Het is een reden om te scherper te onderscheiden. Men lette erop waar het begrip „vervangen” betrekking op heeft.

⁹⁾ Verspreide Geschriften Deel I pag. 206.

¹⁰⁾ Bedrijfseconomische Opstellen pag. 359 e.v.

¹¹⁾ Vgl. 25-jaren MAB pag. 270.

Het benaderend karakter der winstbepaling komt — naar de Rotterdamse rector stelt — het sterkst naar voren bij de duurzame productiemiddelen. Derhalve acht hij zelfs, dat de accountantscontrole op de winstrekening altijd tot een geclausuleerde verklaring moet leiden. De schatting van gebruiksduur en daarna volgende vervangingsprijs kan alleen door de „ondernemer” naar eigen inzicht geschieden. Blijkbaar meent collega, dat de accountant zich daar bij heeft neer te leggen. Waar het subjectief oordeel de norm kan bepalen, zwijge elke poging tot beoordeling. Ik acht dit een gevaarlijke moraal! Ik wil echter op dit punt niet ingaan, omdat het niet zo ligt als collega het stelt. Ook hier geloof ik, dat hij dichter bij de Groninger collega dan bij de Amsterdamse theorie is. De vervangingsprijs over tien, twintig, vijftig of honderd jaar te schatten, is echter niet alleen subjectief, maar hogelijk speculatief. Vooral wanneer dit alleen naar des subject's inzicht geschiedt. Wie kan zolang vooruitzien? In onze theorie behoeft dit echter niet, omdat we met vervangingswaarde en niet met vervangingsprijs opereren. De huidige vervangingswaarde is een gegeven. Het gaat daarbij niet om een identiek productiemiddel, maar om één, dat een overeenkomstige prestatie levert. Daarbij is de overeenkomstigheid nog gerelateerd aan de voortschrijding van de techniek. Dus hebben we met de „economische gebruiksduur” te doen, waar die korter is dan de technische. Dit alles hebben we in 1922 van Limperg uitvoerig gehoord en sedert allen verdedigd. Ook de Groninger hoogleraar en zijn discipelen hebben zich hierbij aangesloten. Meningsverschil is daarover niet!

Omtrent de voortschrijding van de techniek tot op het huidig moment bestaan voldoende informatiemogelijkheden. Zo dus ook omtrent de structurele waardedaling van de werkeenheid. Overeenkomstig is er ook voldoende informatiemogelijkheid omtrent conjuncturele waardefluctuatie. Ik heb althans terzake in bepaalde gevallen over voldoende gegevens de beschikking kunnen hebben. Uiteraard waren die gegevens niet kasboekmatig exact, maar voldoende nauwkeurig voor het doel. Er kan hierin niet van een volkomen subjectieve schatting (gissing) omtrent huidige vervangingswaarde gesproken worden. Wie van economische gebruiksduur spreekt, onderstelt dat over zeker aantal jaren de werkeenheid goedkoper ter beschikking zal staan. Wil men dat met enige grond beweren, dan moet men zich ook gerealiseerd hebben de waarschijnlijke grootte van die waardedaling, zowel als het tussentijds verloop volgende uit de regelmatige techniek-ontwikkeling. De schatting van gebruiksduur en toekomstige vervangingswaarde der werkeenheid volgt dus uit eenzelfde rekenschap omtrent feiten en verwachtingen. Dit betreft echter meer de werkeenheden dan de machine, waarin ze zijn opgesloten. In dit laatste zou nog een schattingselement zitten omtrent een eventuele gewijzigde constructietechniek en capaciteitsmassa.

Eenmaal de economische gebruiksduur geschat, kan men berekenen, welke de *gemiddelde waarde* zal zijn, welke de werkeenheden zullen hebben gedurende de gebruiksduur. Daartoe dient de ongewijzigde annuïteit berekend te worden; eventueel met een tafel. Men weet dan tevens de veronderstelde vervangingswaarde van de werkeenheid in het middenjaar van het gebruik. Het overige brengt geen bezwaren.

De annuïteitenmethode drukt de *verbondenheid van rente* over het opgesloten vermogen (naar de vervangingswaarde van geleend geld op

de vermogensmarkt) en van waardevermindering van het werktuig door verloop van tijd uit (voortschrijdend verbruik van de werkeenhedenvoorraad). De boekwaarde moet de contante waarde aangeven van de resterende werkeenheden naar de vervangingswaarde der toekomstige jaren. Wil echter zowel de renteberekening als de waarde-berekening van de werkeenheden in een zeker jaar juist zijn, dan moet de boekwaarde aangepast zijn en blijven aan de structurele en conjuncturele verandering in de vervangingswaarde der werkeenheden. Gegeven de veronderstelde waarde van de werkeenheden in het middengebruiksjaar en gegeven de huidige waarde kan men — bij ondersteld regelmatige voorschrijding van techniek — de waarde in het laatste gebruiksjaar door extrapolatie bepalen. Dat is de basis-calculatie. Gezien de organische verbondenheid der werkeenheden, opgesloten in het productiemiddel voor de gehele gebruiksduur, volgt daaruit het organisch verband tussen de waarde der werkeenheden in de annuïteitenformule. Echter die schatting op lange termijn eist minstens telken jare en bij urgentie, herziening.

Onder die herziening valt ook — zo nodig — de conjunctuurmatige modificatie. Speciaal daartoe geconstrueerde indexcijfers kunnen elk jaar ex ante de waarschijnlijkheid geven; de correctie kan overeenkomstig achterop geschieden. Dit systeem heb ik in 1939 genoemd (feestgave) en later enige malen naar voren gebracht.

Elke correctie kan schattingsfouten aan het licht brengen. Die kunnen voor het verder verloop tot correctie der gecalculeerde, waarschijnlijk toekomstige waarde der werkeenheden aanleiding geven. Zij kunnen aantonen, dat in het verleden onvoldoende of te veel als waarde der verbruikte werkeenheden is berekend. Dat kan en mag de toekomstige kosten niet beïnvloeden. De waarde in de toekomst wordt niet hoger door fouten in de calculatie van het verleden. Eer echter van uitkeerbare winst sprake is, moeten dergelijke verliezen van de exploitatiewinst (totaal van de winsten der enkele transacties) afgetrokken worden. Winsten worden ter dekking van latere verliezen gereserveerd.

Aldus handelende moge men met schattingen werken, het beleid is niet gebaseerd op subjectieve gissingen van de bedrijfsleider. De schattingen geschieden naar methoden, welke de bedrijfseconomische analyse naar voren gebracht heeft. Die methoden zijn voor bestrijding — en dus voor verbetering — vatbaar. Zij kunnen ook — wanneer vereist — vereenvoudigd worden toegepast.

Daar echter de methode als zodanig objectief is en tracht aansluiting aan objectieve gegevens te verkrijgen en alleen in de toepassing van een en ander subjectieve invloeden spelen, is de waardebepaling in casu veel minder subjectief dan de Rotterdamse rector gelooft en wat uit zijn rede blijkt.

Daarmede is de waardering ook voor de controlerende accountant beoordeelbaar. Hij moet alleen de moed hebben om naar objectiviteit strevende methoden te eisen in stede van de algemene of bijzondere traditie te aanvaarden, welke des bewindvoerders gissing bepaalt.